

Collegereeks ‘Hebben politieke partijen de toekomst?’

In het najaar van 2015 gingen we tijdens vijf colleges in op de functie van politieke partijen in ons democratisch bestel.

Het ledenaantal van de landelijke politieke partijen daalt al jaren. Anno 2015 zijn minder dan 300.000 mensen nog lid van een landelijke politieke partij. Tegelijkertijd groeit het aantal lokale partijen en zijn er partijen zonder leden geïntroduceerd. Wat betekent dit voor de traditionele politieke partijen?

Vertegenwoordigen zij nog wel de wil van het volk? En welke gevolgen hebben deze ontwikkelingen voor onze democratie? Moeten we op zoek naar (aanvullende) alternatieven? En wat zijn die alternatieven dan? Deze en andere vragen kwamen aan bod in de collegereeks ‘Hebben politieke partijen de toekomst?’.

Colleges

- maandag 9 november 2015: [Frank Hendriks – Het partijstelsel in Nederland – verslag](#)
- maandag 16 november 2015: [Marcel Boogers – Opkomst van lokale partijen – verslag](#)
- maandag 23 november 2015: [Josje den Ridder – Is de ledenpartij achterhaald? – verslag](#)
- maandag 30 november 2015: [Paul Lucardie – Is democratie mogelijk zonder politieke partijen? – verslag](#)
- maandag 7 december 2015: [Afsluitende bijeenkomst met de directeuren van de wetenschappelijke bureaus van de politieke partijen – verslag](#)

De collegereeks werd georganiseerd door ProDemos in samenwerking met de wetenschappelijke instituten van de politieke partijen, het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) en het Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DNPP).

Filmopnames

De collegereeks ‘Hebben politieke partijen de toekomst?’ is opgenomen door de NOS. De colleges zijn van 4 t/m 8 januari 2016 dagelijks uitgezonden op [NPO Politiek](#), van 10:00 tot 13:00 uur.

Achtergrondartikelen

- ‘Grote beslissingen worden genomen door politieke partijen, die in verval zijn. Tijd voor innovatie’ – Politalk.nl 10 augustus 2015
Moises Naim ziet de bestaande macht verbrokkelen. Van grote bedrijven en van

politieke partijen. Alles verandert: hoe we werken, communiceren, eten, daten. Alleen de manier waarop we politiek beslissingen nemen, is al meer dan honderd jaar bijna hetzelfde. Dat is onhoudbaar', stelde de econoom Moisés Naím afgelopen weekend in NRC Handelsblad. De ex-hoofdredacteur van het gerenommeerde blad Foreign Policy vindt het tijd voor 'een uber voor de politiek'.

- [Politieke partijen en een partijenwet?](#) – prof. Aalt Willem Heringa, De Hofvijver 1 juni 2015

Partijen staan tussen de staat en de kiezer: dat is een voordeel en een nadeel. Ze verbinden met de staat en ze eigenen zich die staat toe. Ze maken van politiek soms een doel op zich (veroveren van macht) in plaats van een middel om het algemeen belang te dienen.

- [Heeft de politieke partij nog toekomst?](#) – Paul Lucardie, De Hofvijver 1 juni 2015
Het is nog veel te vroeg om de politieke partij op te heffen. Zelfs in een lotingsdemocratie zouden partijen nog een rol kunnen spelen, zij het dan voornamelijk als denktanks en adviesorganen. Niettemin lijkt haar toekomst geenszins gegarandeerd en is de partij niet zo onmisbaar als vaak gedacht wordt.

- [De ledenloze partij – het model van de toekomst?](#) – prof. Gerrit Voerman, De Hofvijver 1 juni 2015

Op het eerste gezicht lijkt de ledenloze partij in het huidig tijdsgewricht, waarin de ledentallen van politieke partijen dalen en de electorale volatiliteit sterk is toegenomen, kansrijker dan de traditionele ledenpartij. Daartegenover staat echter dat ledenloze partijen een bron zijn van structurele instabiliteit.

- [Hoe D66 symbool ging staan voor het einde van de democratie](#) – Rutger Bregman, De Correspondent 25 mei 2015

Politici van links tot rechts hebben de mond vol van 'zelfredzaamheid' en 'participatie.' Maar het wonderlijke is dat er ondertussen juist steeds meer macht wordt overgeheveld naar onverkozen bestuurders, met name op Europees niveau. De partij speelt een sleutelrol in deze machtsverschuiving. De elite gebruikt haar niet langer om het volk te representeren. De partij is eerder een opstapje geworden naar een plek in het bestuur.

- [Schakels of obstakels? Nederlandse politieke partijen en de eensgezindheid, verdeeldheid en representativiteit van partijleden](#) – proefschrift Josje den Ridder 12 november 2014

Leden van politieke partijen leveren een positieve bijdrage aan de representatieve democratie. Op basis van grootschalig ledenonderzoek bij GroenLinks, PvdA, D66, CDA, ChristenUnie, VVD en SGP wordt het beeld dat partijleden obstakels zijn bijgewerkt.

- [Waarom politieke partijen steeds meer op elkaar lijken](#) – Rutger Bregman, De Correspondent 16 juli 2014.

De Nederlandse democratie is een zootje. Kiezers zweven, kabinetten vallen bij bosjes en de kloof tussen burger en politiek is nog nooit zo groot geweest. Althans, dat is het standaardbeeld. In werkelijkheid hebben partijen nog nooit zo op elkaar geleden. En die kloof? Die is kleiner dan ooit.

- [Lokale partijen hebben nuttige functie](#) – prof. Marcel Boogers, De Hofvijver 17 december 2013

Lokale politieke partijen zijn veel nuttiger dan nog steeds wordt aangenomen. Wie ze vereenzelvigt met populisme, instabiliteit en dorpsheid vergist zich.

- [Politieke partijen in spagaat?](#) – Kars Veling, ProDemos Blog 1 mei 2013
Het belang dat politieke partijen hebben voor het openbaar bestuur op alle niveaus is nog even groot, en via verkiezingscampagnes weten partijen ook heel goed de aandacht te trekken. Daar staan de partijen nog op stevige grond. Maar de tweede pijler van partijen, hun aansluiting bij de samenleving, is als een ijsschots die steeds meer afdrijft.

Het einde van de consensusdemocratie?

9 november 2015

Op maandag 9 november beet Frank Hendriks, hoogleraar vergelijkende bestuurskunde aan de Universiteit van Tilburg, het spits af in de vijfdelige collegereeks ‘Hebben politieke partijen de toekomst?’.

Vier experts gaan in hun colleges in op vragen als: vertegenwoordigen de traditionele partijen nog wel de wil van het volk? Wat zijn de alternatieven? En wat betekent dit voor onze democratie?

Tijdens de laatste bijeenkomst gaan de directeurs van de wetenschappelijke bureaus van verschillende politieke partijen met elkaar in discussie over de conclusies uit de colleges. Lees meer over de collegereeks [op de overzichtspagina](#).

Welke fase?

Hendriks wil met zijn college de context schetsen waarin de politieke partijen in Nederland opereren en begint daarom met een stukje theorie. In de wetenschap wordt vaak gesproken over de verschillende fasen van de democratie. Men begint doorgaans bij de geboorte van de democratie, rond 500 voor Christus. De volksvergaderingen in Athene en andere Griekse stadstaten noemen we ook wel *assembleedemocratie*. Dit zien we als de eerste fase in de ontwikkeling van de democratie.

De volgende fase is de *representatieve democratie*, die een ontwikkeling van enkele eeuwen doormaakte voordat deze in de twintigste eeuw in haar oogsttijd terechtkwam, aldus Hendriks. Vervolgens betogen sommige wetenschappers, aangevoerd door politiek theoreticus John Keane, dat we inmiddels zijn beland in een derde fase, die voor het gemak de *post-representatieve fase* wordt genoemd.

Hendriks ziet dat anders. Volgens Hendriks kunnen we onze huidige fase beter beschouwen als *representatieve democratie plus*. De representatieve democratie is verre van uitgestorven, zegt Hendriks, maar er is van alles bij gekomen. Er vindt als het ware een vermenging van verschillende vormen van democratie plaats.

Consensus- en penduledemocratie

Welke vormen zijn dat dan? Hendriks toont een schema met vier verschillende ‘grondvormen’ van democratie. Een van

die grondvormen is de *consensusdemocratie*, die wij in Nederland kennen. Hendriks betoogt dat die vorm niet gaat verdwijnen, maar wel wordt uitgedaagd.

De consensusdemocratie of coalitiepolitiek is in Nederland de praktijk op alle bestuurlijke niveaus. Hendriks legt uit dat het Nederlandse systeem gekenmerkt wordt door onze evenredige vertegenwoordiging: je krijgt zetels in een volksvertegenwoordigend orgaan op basis van het percentage stemmen dat je hebt behaald. Dit nodigt uit tot samenwerking en collegiaal bestuur: elke politieke partij weet dat er na verkiezingen coalities moeten worden gevormd en je elkaar dan nodig hebt.

Hierdoor wordt de Nederlandse politiek gekenmerkt door de harmoniegedachte. Niet voor niets hebben we het vaak over het poldermodel.

Politieke partijen in Nederland leveren de zaakwaarnemers van dat poldermodel.

Volgens Hendriks worden de Nederlandse politieke partijen gekenmerkt door:

- Proportionele vertegenwoordiging
- Coalitiepolitiek en collegiaal bestuur
- Multiparty en multidimension politics

Dit laatste punt betekent dat er in Nederland meerdere dimensies, of lagen, aan de politiek zitten. Veel meer dan in bijvoorbeeld de Angelsaksische politieke traditie, waar men vooral elkaars tegenstander is. In Engeland en de Verenigde Staten is het over het algemeen vrij duidelijk: je hebt twee grote partijen die elkaar afwisselen in de machtspositie en er is een duidelijke scheiding tussen regering en oppositie. De meerderheid regeert, er is geen evenredige vertegenwoordiging.

Hierdoor bestaat voor partijen geen noodzaak om na de campagne samen door een deur te moeten en zie je veel meer een vechtcultuur in de politiek dan in Nederland. Voor kiezers betekent dit dat als de regering je niet bevalt, jouw stem de volgende keer waarschijnlijk naar de oppositie gaat. Omdat de macht op deze manier omzwaait, noemen we dit systeem *penduledemocratie*.

Binnen de penduledemocratie zien we sterk individueel geprofileerde politici, die wel bij een partij horen, maar vooral ook zichzelf presenteren. Uiteindelijk moeten zijzelf namelijk hun directe tegenstander in hun kiesdistrict verslaan.

Kiezers- en participatiedemocratie

Binnen een *kiezersdemocratie* ligt de nadruk vooral op directe invloed van kiezers op onderwerpen binnen de politiek. Kenmerkend zijn referenda en volksvergaderingen, zoals bijvoorbeeld in Zwitserland, waardoor er minder behoefte is aan politieke partijen als

'tussenpersoon'.

Dreiging voor de consensusdemocratie ziet Hendriks vooral vanuit de onderkant van het schema, vanuit de *participatiedemocratie*, die veel activistischer is dan de kiezersdemocratie. Denk daarbij aan een beweging als Occupy, die geen partijpolitieke vertegenwoordiging nodig heeft (of, sterker nog, dergelijke vertegenwoordiging als deel van het probleem ziet).

Ook ziet Hendriks een uitdaging vanaf de linkerkant van het schema, vanuit de penduledemocratie. De invloed van de Britse en vooral Amerikaanse verkiezingscampagnes op het Nederlandse politieke landschap is zichtbaar.

Meebewegen en mengen

Partijen bewegen natuurlijk mee met deze uitdagingen. Zo zijn de achterbanraadplegingen die sommige politieke partijen organiseren een mix van consensusdemocratie en kiezersdemocratie. Ook zien we een vermenging met de penduledemocratie in de leiderschapsverkiezingen die partijen uitschrijven.

Deze interne verkiezingen voegen een antagonistisch element toe aan ons politieke landschap en verleggen de focus meer naar personen, maar onze politieke cultuur en instituties liggen nog steeds sterk verankerd in de consensusdemocratie.

Daarmee zitten we, volgens Hendriks, in een soort tussenfase of spanningsveld. De politieke partijen staan onder druk; slechts 2% van de bevolking is lid van een partij en van de rest van de stemmers voelt meer dan 70% zich ook geen aanhanger van een bepaalde politieke partij.

Lange tijd gaven Nederlands weinig blijk van een hang naar sterk leiderschap, maar na de eeuwwisseling zien we een stijging tot ongeveer 50% in de Nederlanders die desgevraagd aangeven wel wat te zijn gaan voelen voor krachtig leiderschap. En dat, concludeert Hendriks, is niet de kracht van het poldermodel.

De traditionele regeringspartijen (vooral CDA, PvdA en VVD) staan extra onder druk in ons vrij versplinterde politieke landschap. Meeregeren blijkt wat dat betreft ook weinig op te leveren: op 2 gevallen na kwamen regeringspartijen na de eerstvolgende parlementsverkiezingen terug in de regering.

Toekomst

Hoe zit Hendriks de toekomst? Allereerst geeft hij aan niet al te somber te zijn over de toekomst. Volgens hem kunnen mensen in enquêtes wel aangeven een

bepaalde verandering te willen zien, maar zegt dit niets over de prioriteit die ze hieraan geven.

In de praktijk blijkt dat mensen vaak wel een bepaalde verandering willen, maar niet de noodzaak zien om hier direct mee aan de slag te gaan. Hendriks ontkent niet dat we in Nederland te maken hebben met enkele hardnekkige legitimiteitsproblemen, maar er is volgens hem geen sprake van een legitimiteitscrisis.

Misschien, zegt Hendriks, hebben we wel een luxeprobleem. Ons probleem met de consensusdemocratie is relatief. Ja, de politieke cultuur kan scherper, kan op punten veranderen en zal ook moeten experimenteren om gezond te blijven, maar het roer, concludeert Hendriks, hoeft niet volledig om.

Professor Hendriks maakte tijdens zijn college gebruik van een powerpointpresentatie die hieronder beschikbaar is gemaakt als download (PDF).

[College Frank Hendriks powerpoint.pdf](#) 2,95 MB

Collegereeks ‘Hebben politieke partijen de toekomst?’

Dit college was de eerste in een reeks van vijf. De colleges zijn tot en met 7 december elke maandagavond om 20.00 uur bij ProDemos in Den Haag (inloop vanaf 19.30 uur). Toegang voor deze colleges is gratis, aanmelden kan via aanmelden@prodemos.nl.

16 november: Marcel Boogers – De opkomst van lokale partijen

23 november: Josje de Ridder – Is de ledenpartij achterhaald?

30 november: Paul Lucardie – Is democratie mogelijk zonder partijen?

7 december: Afsluitende bijeenkomst met de directeuren van de wetenschappelijke bureaus van de politieke partijen

[Lees de verslagen en bekijk de video-opnamen](#) van de voorgaande colleges.

[Bekijk de video-opname op YouTube](#)

Lokale politiek gaat over hoe het is

16 november 2015

In de collegereeks ‘Hebben politieke partijen de toekomst?’ was dit keer de beurt aan Marcel Boogers, hoogleraar innovatie en lokaal bestuur aan de Universiteit Twente. Boogers ging in op de rol van lokale partijen in de politiek.

Vooraf is het goed om de definitie te bepalen van ‘lokale’ partijen. Het belangrijkste kenmerk van deze partijen is dat ze geen binding hebben met een landelijke politieke partij.

Opkomst lokale partijen

Lokale partijen bestaan al heel lang, in Den Bosch was er bijvoorbeeld al een lokale partij in 1923. Maar ze kregen pas echt veel raadszetels toen na de verzuiling het zogeheten 'frozen party sytem' werd doorbroken. Tot die tijd waren er nauwelijks verschuivingen in het aantal zetels dat partijen kregen, iedereen koos standaard voor een bepaalde partij, die paste bij zijn/haar achtergrond. Door de ontkerkelijking en ontzuiling werd dit minder en kwam er ruimte voor lokale partijen. Ideologie werd minder bepalend, andere tegenstellingen werden belangrijker, bijvoorbeeld die tussen stad en dorp, tussen standen of tussen families. Vanaf eind jaren '80, begin jaren '90 zat het aantal lokale partijen in de lift. Ook de opkomst van Pim Fortuyn (2002) speelde een belangrijke rol hierin. Sinds 2006 hebben de lokale partijen bij elkaar opgeteld de meeste zetels in de lokale politiek.

Lokale partijen voorspellen de toekomst

Volgens Boogers kun je aan de ontwikkeling van de lokale partijen zien hoe de ontwikkeling van landelijke partijen zal verlopen: "Lokale politieke partijen bepalen de toekomst." Zo zag je bij lokale partijen al langer dat de persoon van de lijsttrekker erg belangrijk was. In de landelijke politiek is dit nu ook steeds meer het geval.

Op lokaal niveau zien we een paar typen partijen:

- Lokalistische partijen (gemeentebelangen): zetten zich vaak in voor het behoud van de historische waarde van de gemeente, het lokale belang en hebben een a-politiek imago.
- Protestpartij (stadspartij): zet zich af tegen het establishment.
- Belangenpartij (studentenpartij, migrantenpartij): vertegenwoordigt de specifieke belangen van die groep.
- In opkomst: afsplitsingen van landelijke politieke partijen, omdat ze het niet eens zijn met de landelijke koers.

In de landelijke politiek zien we deze typen partijen ook steeds meer opkomen.

Lokaal vs landelijk

Uit onderzoek blijkt dat de interesse van mensen in de nationale politiek (63%) een stuk groter is dan in lokale politiek (40%). Dat zie je ook terug in de opkomstcijfers bij verkiezingen (75% vs 50%). De landelijke politiek krijgt veel meer media-aandacht en kiezers geven zelf ook aan dat ze zich bij het stemmen vooral laten leiden door landelijke onderwerpen. In sommige landen, zoals Griekenland en Canada is dit reden

om landelijke partijen te verbieden mee te doen aan lokale verkiezingen. Zo gaan de verkiezingen daar echt om de thema's die lokaal spelen.

Toch doen lokale partijen het heel goed. Hoe kan dat? Boogers geeft een aantal redenen om te stemmen op lokale partijen:

- Afkeer van de politiek
- Afrekenen met landelijk beleid partij
- 'Electorale vluchtheuvel' (voor mensen die ontevreden zijn over een landelijke partij en ook niet op andere landelijke partijen willen stemmen)
- Lokale issues
- Bekendheid of vertrouwen in politicus

Boogers sluit af met een mooie samenvatting van het verschil tussen landelijke en lokale politiek: "Landelijke politiek gaat over hoe het zou moeten gaan. Lokale politiek gaat over hoe het is."

Bekijk de [presentatie](#) van Marcel Boogers.

'Elke partijvorm heeft gevolgen voor de werking van de democratie'

23 november 2015

Op 23 november werd alweer het derde college in de reeks 'Hebben politieke partijen de toekomst' gegeven. Dit keer door Josje den Ridder, wetenschappelijk medewerker van het Sociaal Cultureel Planbureau. Zij promoveerde met haar proefschrift 'Schakels of obstakels', over Nederlandse politieke partijen en de eensgezindheid, verdeeldheid en representativiteit van partijleden. Met haar heldere presentatie maakte ze het publiek bewust van de voor- en nadelen van de ledenpartij en de alternatieve partijvormen.

Den Ridder begon de avond met een kleine steekproef. "Zoals u weet is maar 2 procent van de Nederlanders partijlid. Ik ben lid, dus de kans dat iemand anders hier in de zaal partijlid is, is best klein." Toch gaan meer dan de helft van de handen omhoog bij de vraag wie er partijlid of anderszins politiek actief is.

Een politieke partij is niet altijd een ledenpartij

Den Ridder begint met onderscheid tussen een politieke partij en een ledenpartij: “Een politieke partij stelt kandidaten beschikbaar voor de verkiezing van openbare functies. Een ledenpartij is een partij die er naar streeft burgers formeel lid te maken.”

Een partijlid betaalt contributie en heeft formeel zeggenschap in de partij. Den Ridder: “De meeste partijleden zijn, niet vervelend bedoeld, grijze mannen. Een partij hoeft niet altijd te bestaan uit deze formele leden. De PVV is bijvoorbeeld een vereniging zonder leden.”

Aantal partijleden daalt

Nederland ziet een forse daling van partijleden. “Dat roept de vraag op: is de ledenpartij achterhaald? Voor sommigen is dit niet eens meer een vraag maar eerder gewoon een conclusie.”

Een van de oorzaken van de daling is functieverlies van de leden. Partijleden waren eerst actief in de regio of in het hele land om kiezers te bereiken. Nu kan de kern van een partij kiezers prima zelf benaderen via de massamedia. Waar zijn leden dan nog voor? Ze fungeren nog wel als reservoir van potentiële politici. Het is de ideale doorstroombogelijkheid: van partijlid naar politieke kandidaat.

De meeste partijen worden ongeveer voor de helft gefinancierd door contributiegeld. Politieke partijen ontvangen wel subsidie, maar wat de politieke motor echt doet draaien is contributiegeld. Mede hierdoor bestaan de ledenpartijen nog.

De terugloop in ledenaantal heeft ook te maken met nieuwe behoeftes. We leven in een tijd waarin de burger een mening heeft en deze graag deelt. Deze mening wordt alleen niet via de politiek gedeeld, omdat de politiek niet altijd genoeg vertrouwd wordt. Als een partij niet geheel bij de ideologie van een individu aansluit zijn mensen tegenwoordig minder snel geneigd zich aan een partij te verbinden, in tegenstelling tot de tijd van de verzuiling.

Kort samengevat is Den Ridders conclusie op de vraag ‘Is de ledenpartij achterhaald?’ als volgt:

- Partijleden zijn niet noodzakelijk, maar nog steeds waardevol
- Veel partijen zien de waarde van leden in
- De ledenpartij is in Nederland het meest gangbare model

Maar de behoefte aan partijlidmaatschap bij burgers lijkt af te nemen:

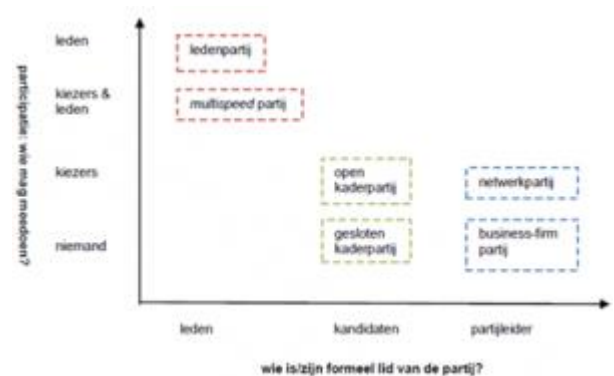
- minder vaak lid van traditionele organisaties zoals partijen

- lidmaatschap is niet meer voor altijd
- electorale beweeglijkheid versus langjarig partijlidmaatschap

Als Nederlanders geen lid meer willen worden van politieke partijen, dan is de ledenpartij in de nabije toekomst achterhaald. Maar er zijn alternatieven.

Alternatieve partijvormen

1. **Multi-speed partij:** in deze vorm mogen zowel leden als niet-leden meepraten en – stemmen.
2. **Open kaderpartij:** de kandidaten hebben het voor het zeggen en de kiezers mogen meepraten.
3. **Gesloten kaderpartij:** de kandidaten vormen de partij en maken de beslissingen.
4. **Netwerkpartij:** een netwerkpartij kent een leider, maar die nodigt de kiezers wel uit om mee te praten. Een voorbeeld hiervan is de Italiaanse politicus Beppe Grillo.
5. **Business-firm partij:** hier heeft één persoon, de partijleider, het voor het zeggen. Er zijn geen partijleden met invloed, wel vrijwilligers.

NB: De termen multi-speedpartij en business-firmpartij worden als zodanig in literatuur over dit onderwerp gebruikt, de andere namen voor partijvormen en hun definities zijn losjes gebaseerd op de literatuur over de verschijningsvormen van politieke partijen.

Maar: alternatieve partijmodellen brengen ook hun eigen vragen met zich mee:

- Hoe bereik je zonder leden toch dat mensen participeren?
- Hoe stabiel zijn deze alternatieve partijvormen op de langere termijn?
- Is het een probleem als partijen niet op alle politieke niveaus (landelijk, provinciaal en lokaal) vertegenwoordigd zijn?
- Hoe kun je je partij financieren zonder leden?

Den Ridder: "Net als de ledenpartij hebben de alternatieven ook allemaal hun eigen voor- en nadelen. De partijvorm die je kiest, heeft altijd gevolgen voor de manier waarop de democratie werkt."

Slides college

U kunt [de slides van het college](#) downloaden.

Democratie met/zonder politieke partijen?

30 november 2015

Een democratie zonder politieke partijen? Er zijn wereldwijd wel voorbeelden van te vinden, maar elk alternatief heeft zijn voor- en nadelen. Op maandag 30 november nam Paul Lucardie, onderzoeker van het Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen in Groningen, het publiek mee op wereldreis langs inspirerende voorbeelden van democratieën zonder partijen.

Volksvergadering

In een volksvergadering komen alle burgers (tenminste jaarlijks) samen om bestuurders te kiezen, belastingen en uitgaven vast te stellen en wetten aan te nemen. Dat gebeurde vroeger in Athene op de berg Pnyx, maar ook nu nog in het halfkanton Appenzell Innerrhoden in Zwitserland en op kleinere schaal bij zogeheten 'smederijen' in Nederland: open buurtvergaderingen waarbij de inwoners beslissen over een (klein) deel van het gemeentebudget. De massaparticipatie en het saamhorigheidsgevoel zijn positieve effecten van deze aanpak, maar een valkuil is dat een welbespraakte elite de overhand neemt en de rest ondersneeuwt. Bovendien is dit model op kleine schaal beter vol te houden dan op grote schaal.

Individuele representatie

Bij individuele representatie kiezen burgers afgevaardigden en bestuurders op persoonlijke titel, zonder partijbinding – op grond van persoonlijke sympathie, status, familiebanden of traditie. Deze afgevaardigden vormen een regering en stellen een regeerprogramma vast. Zo werd rond 1850 de Tweede Kamer gekozen in Nederland en zo wordt momenteel nog steeds de Federatie Micronesië geregeerd. Het voordeel is dat de band tussen kiezers en gekozenen sterk is, maar dit kan ook leiden tot corruptie en vriendjespolitiek.

Corporatisme

Bij corporatisme worden politieke partijen vervangen door bedrijfsorganisaties (corporaties): vakbonden, werkgeversverenigingen of boerenbonden die de volksvertegenwoordiging kiezen. Portugal werd zo geregeerd halverwege de 20e eeuw en in Nederland pleitte Carl

Romme van de Katholieke Volkspartij hiervoor en voor het oprichten van de Sociaal-Economische Raad (SER), waarin nog steeds afgevaardigden van vakbonden, ondernemersorganisaties en Kroonleden zitten, en daarmee een soort indirecte vorm van corporatisme vormt. Het voordeel van corporatisme is dat de economische belangenstrijd transparant wordt. Lucardie: "De lobby vindt niet meer plaats in de achterkamertjes, maar in de voorkamers." Een nadeel is dat mensen die geen lid zijn van een corporatie niet vertegenwoordigd worden in dit systeem.

Radendemocratie

In een radendemocratie nemen arbeiders fabrieken of kantoren in bezit en onteigenen ze de ondernemers en aandeelhouders. Arbeiders kiezen een raad om het bedrijf te leiden en sturen afgevaardigden naar gemeenteraad, provincieraad en nationale raad om stad, provincie en land te besturen. Economische en politieke macht worden zo gecombineerd. Een nadeel is dat dit systeem vooral werkt in crisis- of revolutietijd: na een revolutie neemt de participatie van arbeiders vaak snel af en laten ze het bestuur alsnog over aan een kleine elite.

Referendumdemocratie

Bij een referendumdemocratie kiest het volk vertegenwoordigers en bestuurders via open voorverkiezingen en worden vervolgens alle belangrijke besluiten aan het volk voorgelegd in een referendum. Het volk kan zelf wetten maken via volksinitiatieven en kan vertegenwoordigers en bestuurders terugroepen. Zwitserland werkt veel met referenda. De participatie bij referenda is hoog, maar niet iedereen verdiept zich even goed in het onderwerp. Daardoor kunnen mensen gevoelig zijn voor manipulatie door belangengroepen die op de emotie inspelen.

Loting

Bij loting worden volksvertegenwoordigers geloot in plaats van gekozen. Een willekeurige steekproef uit de bevolking beslist over wetten en benoemt ministers. Deelname is min of meer verplicht. Lucardie: "Je krijgt dus eigenlijk een brief in de bus met de boodschap: Gefeliciteerd, u bent Kamerlid! Dat klinkt misschien absurd, maar zo gaat het ook bij de juryrechtspraak in Engeland en Amerika en daar komen redelijk weloverwogen beslissingen uit." Voorbeelden van dergelijke initiatieven in Nederland zijn het Burgerforum dat zich in 2006 boog over de hervorming van ons kiesstelsel en de G1000, waarbij mensen worden aangewezen door middel van een steekproef, al dan niet na vrijwillige aanmelding. Bij een goede steekproef en min of meer verplichte deelname wordt iedereen in de samenleving goed vertegenwoordigd, maar als het op vrijwillige basis is komen misschien alleen de geïnteresseerde, hoogopgeleide burgers opdagen en mis je altijd bepaalde groepen. Bovendien is de verantwoording achteraf een probleem, omdat er geen aanspreekpunt meer is zodra de volksvertegenwoordigers wisselen.

Dus? Weg met die partijen?

Nadat Lucardie alle alternatieven voor een partijendemocratie evenwichtig heeft besproken vraagt iemand uit het publiek hem om kleur te bekennen: “Bent u nu voor een democratie zonder partijen of niet?” “Volgens mij zullen partijen nooit helemaal worden afgeschaft”, antwoordt Lucardie, “maar wat mij betreft kan ons systeem nog democratischer worden door enkele van de besproken vormen op kleinere schaal toe te passen binnen onze democratie. Zoals een volksvergadering op buurniveau, een loting voor gebruikersraden of bepaalde nationale problemen en het houden van meer referenda.” Over deze en andere toevoegingen praat het publiek, waarvan veel mensen zelf met democratische vernieuwing bezig zijn, graag nog even door met Lucardie.

Wetenschappelijke bureaus: voor- of achterhoede van de partij?

7 december 2015

Op maandag 7 december sloten we de collegereeks ‘Hebben politieke partijen de toekomst?’ af met een bijeenkomst waarop vertegenwoordigers van de wetenschappelijke bureaus van verschillende partijen met elkaar in discussie gingen.

Sprekers:

- Monika Sie Dhian Ho – directeur Wiardi Beckman Stichting
- Frank van Mil – directeur Van Mierlo Stichting
- Corry-Anne Everse – wetenschappelijk medewerker Guido de Brès-Stichting
- Rien Fraanje – (waarnemend) directeur Wetenschappelijk Instituut van het CDA
- Patrick van Schie – directeur TeldersStichting
- John van Gorp – voorzitter Wetenschappelijk Bureau OSF

De afgelopen vier weken bespraken we in vier colleges de functie van politieke partijen in ons democratisch bestel. Vier wetenschappers keken achtereenvolgens naar het partijstelsel, de opkomst van lokale partijen, alternatieven voor de ledenpartij en de mogelijkheid en haalbaarheid van een democratie zonder partijen.

Op 7 december ging het over de rol van de wetenschappelijk bureaus van politieke partijen in onze democratie. De avond stond onder leiding van journaliste **Aukje van Roessel**.

Focus op waarden en doelen

Monika Sie Dhian Ho van de Wiardi Beckman Stichting (WBS) beet het spits af. Volgens haar is democratie een manier om de maatschappelijke problemen van je tijd te bespreken. In ons systeem kiezen we volksvertegenwoordigers voor (doorgaans) vier jaar, maar in die periode wil je ook invloed hebben op het beleid. De WBS doet dat op twee manieren: de partij wijzen op de idealen en waarden van de partij en die waarden van de partij actualiseren. Sie Dhian Ho ziet het als de taak van de WBS om de dromen van mensen te vertalen naar politieke keuzes en om politici scherp te houden.

Frank van Mil heeft het namens de Van Mierlo Stichting liever over de vereniging in plaats van de partij. Hij denkt bij partij aan dwingende structuren, terwijl hij binnen D66 vooral mensen ziet die samenkomen rond een bepaald doel. Het wetenschappelijk bureau helpt volgens hem bij het focussen van de politieke energie die ontstaat rond die samenkomst.

Ondersteunend, voorhoede of achterhoede?

Wetenschappelijk medewerker van de Guido de Brès-Stichting (SGP) **Corry-Anne Everse** benadrukt dat de SGP haar waarden altijd al als leidend heeft gehad en dat het wetenschappelijk instituut daarbij een ondersteuning kan zijn. Maar, zo antwoordt zij op een vraag uit het publiek, als ze moet kiezen tussen het wetenschappelijk instituut als voorhoede voor de politici van haar partij of ondersteuning van hen, kiest ze duidelijk voor voorhoede.

Everse: “Wij stellen zaken ter discussie. Dit vindt de partij niet altijd even leuk, want zij houden zich ook bezig met het imago van de partij en de politici.”

Van Mil: “Voor ondersteuning hebben politici beleidsmedewerkers.” Ook volgens hem kan een wetenschappelijk bureau de voorhoede zijn voor de rest van de partij.

Sie Dhian Ho benoemt een andere invalshoek: het wetenschappelijk bureau als achterhoede. Want, zo zegt zij, iemand moet ook nagaan wat de (neven)effecten zijn van het gevoerde beleid en van de politieke keuzes die gemaakt zijn op basis van de waarden van de partij.

Generalisten of specialisten?

Uit het publiek komt een vraag over de praktische inrichting van een wetenschappelijk bureau of instituut. Welke “tak van sport” beoefenen de medewerkers vooral?

Van Mil: “Als je alle medewerkers van alle wetenschappelijke bureaus van de politieke partijen bij elkaar optelt, heb je nog niet de helft van de medewerkers van het Sociaal Cultureel Planbureau.” Volgens hem moeten we ons dus geen illusies maken qua omvang van het wetenschappelijke apparaat binnen zo’n partij. Op de wetenschappelijke bureaus werken vooral generalisten en werkt men binnen veel partijen verder met werkgroepen van vrijwilligers die meer gespecialiseerd zijn.

Rien Fraanje van het Wetenschappelijk Instituut van het CDA grijpt terug op een eerder college, waarin de rekrutering vanuit politieke partijen ter sprake kwam. Hij wil benadrukken dat rekrutering in de politiek echt iets anders is dan rekrutering in het bedrijfsleven. Het scouten van talent is ook iets waar het Wetenschappelijk Instituut zich mee bezig houdt bij het CDA. Zo onderzoekt het de mogelijkheden van andere soorten lidmaatschappen dan het traditionele partijlidmaatschap, zoals het lokaal verkiesbaar zijn voor het CDA maar geen lid zijn van de landelijke partij.

Het Wetenschappelijk Bureau van de Onafhankelijke Senaatsfractie (OSF) is een beetje een vreemde eend in de bijt. De OSF is namelijk geen traditionele partij waar burgers op hebben kunnen stemmen. Alleen gekozen leden van de Provinciale Staten hebben kunnen stemmen op politici van de OSF bij de verkiezing van de Eerste Kamer. De OSF komt voort uit verschillende regionale partijen en heeft dus per onderwerp een ander standpunt. Drijvende waarde is daarmee vooral de onafhankelijkheid.

Toekomst van de politieke partijen

Patrick van Schie van de TeldersStichting, gelieerd aan de VVD, oogst applaus met zijn opmerking dat burgers partijen moeten dwingen tot het afstaan van macht. Dat de partijtoppen dat uit zichzelf niet zullen doen, is wat hem betreft duidelijk. Ook voegt hij toe dat partijtoppen vaak enige angst hebben voor wetenschappelijke bureaus. Niet zozeer om wat ze zelf zeggen, maar omdat de oproep tot debat die uitgaat van de wetenschappelijke bureaus al snel door de media geframed wordt als ruzie in de partij. Dit is jammer, vindt Van Schie, want dergelijke angst en de toegenomen partij- en fractiediscipline heeft volgens hem geleid tot een vrij kleurloze volksvertegenwoordiging.

Fraanje beaamt dit en wil terug naar een politiek die minder grijs en meer ideologisch gekleurd is. Hij sluit daarmee aan bij de opening van Sie Dhian Ho, waarin zij het interne project van de PvdA 'Van Waarde' noemde. Volgens Fraanje is het een misverstand dat een politiek van grote verhalen en duidelijke uitgangspunten niet tot consensus kan leiden.

Het publiek ontving de oproep van Van Schie om verandering af te dwingen enthousiast, maar nu komt toch ook de vraag hoe hij dat voor zich ziet. Van Schie moet toegeven dat hij daar geen hapklaar antwoord op heeft. Hij denkt dat het voorlopig nog wel even tobben blijft met de politieke partijen en dat er pas verandering komt als het echt onhoudbaar wordt. Wanneer dat is, vindt hij moeilijk te zeggen. Wel denkt hij dat nieuwe partijen niet per se de oplossing zijn. Uit de recente geschiedenis weten we immers dat deze vaak onderling ruzie krijgen en niet erg effectief opereren.

Fraanje denkt dat de beste optie nog altijd is om zelf lid te worden van een politieke partij en de partij van binnen uit te veranderen. Net als Van Mil benadrukt Fraanje dat partijen verenigingen zijn en dat burgers die kritiek hebben zelf ook een verantwoordelijkheid hebben om ervoor te zorgen dat die verenigingen diverser worden.

In het publiek neemt niet iedereen hier genoeg mee. Iemand merkt op dat een probleem zelden wordt opgelost op dezelfde manier waarop het ontstaan is.

Op de centrale vraag van de collegereeks, 'Hebben politieke partijen de toekomst?', luidt het antwoord van de sprekers en de zaal dat de politiek zich in ieder geval moet vernieuwen. Naast een politiek van grote verhalen moet de politiek zich ook bezighouden met grote thema's. Bepalen welke dat dan moeten zijn, is wellicht onderwerp voor een volgende collegereeks.